

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**Заҳириддин Муҳаммад Бобур номидаги
Андижон давлат университети**

«ИННОВАЦИОН ҒОЯЛАР, ИШЛАНМАЛАР АМАЛИЁТГА: муаммолар ва ечимлар»
Халқаро илмий-амалий онлайн анжуман

«ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ, РАЗРАБОТКИ В ПРАКТИКУ: проблемы и решения»
Международная научно-практическая онлайн конференция

«INNOVATIVE IDEAS, DEVELOPMENTS IN PRACTICE: problems and solutions»
International scientific and practical online conference

Андижон - 2020 йил, 27-28 май.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР НОМИДАГИ
АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**«ИННОВАЦИОН ҒОЯЛАР, ИШЛАНМАЛАР АМАЛИЁТГА: муаммолар ва ечимлар»
Халқаро илмий-амалий онлайн анжуман**

**«ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ, РАЗРАБОТКИ В ПРАКТИКУ: проблемы и решения»
Международная научно-практическая онлайн конференция**

**«INNOVATIVE IDEAS, DEVELOPMENTS IN PRACTICE: problems and solutions»
International scientific and practical online conference**

Андижон - 2020 йил, 27-28 май.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР НОМИДАГИ
АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**«ИННОВАЦИОН ҒОЯЛАР, ИШЛАНМАЛАР АМАЛИЁТГА: муаммолар ва
ечимлар»**

Халқаро илмий-амалий онлайн анжуман

Андижон - 2020 йил, 27-28 май.

эспарцет, беда, викидан 35-40 фоизга, полиз экинларидан — 100-150 фоизга кўпроқ ҳосил олиш мумкин. Асаларилар гулларни чанглатганда карам, пиёз, сабзи каби сабзавотларнинг ҳосили анчагина ортади. Яна шу нарса муҳимки, асаларилар гулларни яхшилаб чанглатса, мева ҳамда уруғларнинг сифати сезиларли даражада яхшиланади. Айнан асаларилар аграр ландшафтдаги зарур экологик вазифани бажарувчи хашаротлар ҳисобланади.

Тадқиқотларда беда ва бодрингларнинг ҳосилдорлиги асалариларнинг бор-йўқлигига боғлиқ ҳолда қандай ўзгариши кузатилди. Бир хил суғориш шароитига эга бўлган бир хил далалар танланди. Лекин назорат қилинаётган далалар асаларилар томонидан чанглатилмаган эди, намоиш қилинаётган даланинг ёнида эса ҳар бир ари уясида 12 тадан рамка бўлган 10 та ари уясида иборат асалари қутилари жойлаштирилди. Натижада беда уруғининг ҳосилдорлиги асалари қўйилмаган жойга нисбатан ҳар бир гектарига 19,7 кг га ортган. Бодиринг полизида эса бодринглар ширин, серсув, ҳосилдорлиги эса ҳар бир гектарига 600 кгдан ортаган.

Асалариларнинг чанглантишидан ҳосилдорликнинг ўсиши ўсимлик турига ва экиш шароитлариган қараб 10 фоиздан 100 фоизгача ташкил этади;

Аҳолининг соғлиғи учун муҳим бўлган тўғридан-тўғри олинадиган маҳсулот – асал ва асаларичиликнинг бошқа маҳсулотларидан ташқари, асаларичилар фермерларга кўшимча ҳосил олишлари учун зарур бўлган хизмат кўрсатадилар. Шунингдек юқоридаги кўрсаткичлар нафақат фермерлар учун балки ҳар бир оила учун даромад манбайи бўлиб хизмат қилади.

АДАБИЁТ

1. Абрикосов Х. Н. и др. Словарь-справочник пчеловода / Сост. Федосов Н. Ф.. — М.: Сельхозгиз, 1955. — 419 с.
2. Виноградов В. П., Нуждин А. С., Розов С. А. Основы пчеловодства. — Колос, 1966.
3. Еськов Е. К. Экология медоносной пчелы. — М., 1995.
4. Еськов Е. К. Этология медоносной пчелы. — М.: Колос, 1992. — 336 с. — 3 000 экз.
5. Миньков С. Г., Плотников И. С. Справочник пчеловода. — 3-е изд., доп. и перераб. — Алма-Ата: Кайнар, 1983. — С. 289—292. — 336 с.
6. Тихомиров А. Естественная история пчелы. — Кострома, 1912.
7. Фриш К. Из жизни пчёл / Халифман И. А. (отв. ред.). — М.: Мир, 1980. — 216 с. — 50 000 экз.
8. Mark L. Winston. The Biology of the Honey Bee. — Harvard University Press, 1991:1-281. ISBN 0-674-07409-2

G'IJDUVON TUMAN SUG'ORILADIGAN TUPROQLARI UNUMDORLIGINI OSHIRISH VA ULARDAN RATSIONAL FOYDALANISH

**Н.Н.Салимова - mustaqil izlanuvchi, E-mail: x.salimova@inbox.ru, Н.Т.Артикова - b.f.d.(DSc), Sh.Sh.Nafetdinov - b.f.n.,dotsent.
Buxoro davlat universiteti**

Аннотатсия: Мақолада Гижувон туман ҳудудida тарқалган sug'oriladigan tuproqlarning unumdorligini saqlash, tuproq degradasiyasining oldini olish, ekologik – meliorativ sharoitini yaxshilash to'q'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: unumdorlik, irrigatsiya eroziyasi, sho'rlanganlik, agrotexnik tadbir, sug'orish.

Annotasiya: В докладе приведены сведения о распространении сохранения плодородия почв предотвращение деградаций почв и об улучшении эколого-мелиоративных условий распространении орошаемых почв Гиждуванского района.

Ключевые слова: плодородие, ирригационная эрозия, засоленность, агротехническое мероприятие, орошение.

Annotation: In this article there is valid information about how to increase the fertility of irrigatedlands of Gijduvan district and protect those lands from soil degradation, as well as ecological-reclomatic conditionas are mentioned.

Key words: fertility irrigational erosion, salty lands, agriculturaltechniques, irrigation.

Tuproq unumdorligini oshirishning asosiy yo'llaridan biri ishlov berishni tartibga tushirish, uni minimallashtirishdir. Gijduvon tumanida tarqalgan tuproqlarimizning donadorligi kam. Doimiy ishlov berish buni yanada kamaytiradi. Tuproqlarning zichlanishi oshib boradi. Tuproq zichligi $1,4 \text{ g/sm}^3$ gacha bo'lgandagina o'simlik yaxshi rivojlanadi, chunki bunda tuproqning suv va havo rejimlari foydali mikroorganizmlar faoliyati uchun qulay, patogen organizmlarning faoliyati esa birmuncha susaygan bo'ladi. Tuproqlarning maqbul zichligi agrotexnik tadbirlar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Ular quyidagilardir:

- paxta chigitini pushtaga ekish texnologiyasini keng miqyosda joriy qilish. Bu texnologiyani tuproq tiplaridan va iqlim sharoitlaridan qat'iy nazar sho'rlanmagan, kuchsiz sho'rlangan, o'rta, og'ir qumoqli va sazli mexanik tarkibli tuproqlar sharoitida qo'llash;

- yerni kuzda shudgorlash, erta bahorda olib boriladigan agrotexnikaviy jarayonlar ya'ni chizellash, boronalash, molalash, paxta chigitini va boshqa qishloq xo'jaligi ekinlarini ekish muddatlarini belgilash, vegetatsiyasi davrida amalga oshiriladigan agrotexnik tadbirlarni tuproq xaritasi asosida tashkil etish [3,172].

Irrigatsiya eroziyasiga uchragan yerlarning unumdorligini keskin kamayish jarayonini oldini olish uchun tuproqning unumdor haydalma qatlamini yuvilishdan saqlash, beriladigan organik va mineral o'g'itlar va sug'orish uchun sarf bo'ladigan suvning samaradorligini oshirish, qiyaliklarning yuqori suv ayrig'ich, o'rta va quyi qismlaridan olinadigan hosilni bir xil miqdorga olib kelish, atrof-muhitni muhofaza qilish uchun maxsus purkagich moslamadan foydalanishni tavsiya etish mumkin. Bu purkagich yordamida g'o'za qator oraliqlariga polimer preparatlarning ma'lum konsentratsiyali eritmasi sepiladi. Bu eritma tuproq zarrachalarini bir-biriga yelimlaydi va yuvilish jarayonini keskin kamaytiradi.

Quruq va o'ta quruq o'lkalarda, jumladan, bizning hududda tuproq unumdorligini belgilovchi omillardan biri sug'orish masalasidir. Suvning umumiy yetishmasligiga qaramasdan g'o'za qatorlariga bir necha kun davomida ko'p miqdorda suv quyilishi, sug'orish oralig'idagi davr uzaytirilishi nomutansiblikni yuzaga keltiradi, suv juda ko'p sarflanadi, o'simlikka esa namlik yetishmaydi. Bundan tashqari, katta miqdordagi suv tuproq tarkibidagi gumus va ozuqa elementlarini yuvilib ketishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun sug'orish normalari, davrlari har bir tuproq – iqlim mintaqasida qat'iy ravishda tuproqlarning xossa xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim [2,193].

Respublikada sug'orilishga yaroqli, unumdorligi nisbatan yuqori bo'lgan tuproqlarning (tipik va och tusli bo'z, o'tloq) deyarli hammasi o'zlashtirilib bo'lingan. Keyingi yillarda o'zlashtirilgan va yaqin yillarda o'zlashtirilishi mumkin bo'lgan tuproqlar unumdorligi past, sho'rlangan, gipsli, toshloqli, qiyin o'zlashtiriladigan tuproqlar toifasiga mansubdir. Ularni o'zlashtirish juda mukammal, har tomonlama chuqur o'ylab amalga oshirilishi lozim. Yangi

yerlar o'zlashtirilganda yerlarni tekislash maqsadida tuproqning eng unumdor, gumusli yuza qismi olib tashlanganda ochilib qolgan ona jinslar unumdorlik qobiliyatiga ega emas. Shuning uchun ham tuproqning yuqori qatlami – uning himoya qobig'ini – avaylab asrash dehqonchilikning birinchi vazifasi, tuproq unumdorligini saqlashning asosidir. Bu o'rinda yerlarni chuqur va o'ta chuqur (60 sm ag'darib) haydash, unumsiz jinslarni yuqoriga olib chiqish maqsadga muvofiq emasligini ta'qidlash lozim [4,175].

Yuqorida ta'kidlanganidek, keyingi yillarda qishloq xo'jalik oborotiga kiritilgan yerlarning ko'p qismi qiyin melioratsiyalashtiriladigan va kam unumdor tuproqlardir. Ular asosan taqir, taqirli, sur tusli qo'ng'ir tuproqlar va qumlar kompleksidan iborat. Ularning unumdorligini oshirish uchun o'zlashtirish davri belgilanishi kerak. Bu davrda o'tlar, dukkakli, boshqoli, oraliq ekinlar ekilishi kerak. Shu vaqt ichida madaniylashgan, gumusli haydalgan qatlam vujudga keladi. Aks holda g'o'za, don hosildorligi uzoq yillar davomida pastligicha qoladi. Yerga ishlatilgan o'g'it, suv, mehnatni qoplanmaydi.

Yangi o'zlashtirilgan yerlar ham, qadimdan sug'oriladigan yerlar ham tuproq unumdorligini qayta, takroriy ishlab chiqish tizimini, uning hamma komponentlari – almashlab ekish, sideratlar, oraliq ekinlarni ekish, mineral, organik, noan'anaviy ma'danlarni me'yorlangan nisbatda qo'llashni talab etadi [1, 244]

Tuproq unumdorligini saqlash va oshirishning asosiy omillaridan biri – qishloq xo'jalik ekinlarini tuproqlarning ekologik – meliorativ sharoitini, uning xossa xususiyatlarini hamda hududlarning suv bilan ta'minlanishini hisobga olib tabaqalashtirib joylashtirishdir. Bu sohada respublikamiz taniqli olimlari tomonidan olib borilgan ishlar shuni ko'rsatdiki, ekinlarni joylashtirish tizimida tuproqlarning sifat jihatlari to'liq hisobga olinmaydi. Buning natijasida tuproqlarning unumdorligi kundan- kunga pasayib ketmoqda. Yerlarning ball bonitetlari hatto 1990 yilga nisbatan sezilarli kamaygan. Agar bu tendensiya davom etaversa, bir necha yillardan keyin kuchli tuproq degradatsiyasi yuzaga kelishi mumkin. Bu noxush holning oldini olish yo'llaridan biri, tezda viloyat hududlarida qishloq xo'jalik yerlardan foydalanishning to'g'riligini, ilmiy asoslanganligini, shuningdek melioratsiyaga muhtoj (sho'rlangan, eroziyaga uchragan, toshloq, o'ta zichlashgan, gumusi kamayib ketgan ifloslangan, o'ta namlangan, qurib ketgan va boshqalar) tuproqlarda agrotexnik va agromeliorativ tadbirlarning aniqligi va to'g'riligini inspektorlik nazorat qilish.

Gijduvon tuman hududida tarqalgan sug'oriladigan tuproqlarning unumdorligini saqlash, muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanishning eng ustivor vazifalar quyidagilar:

1. Tuproqlar sho'rlanishi jarayonlarining oldini olish va sho'rlangan tuproqlarni melioratsiya qilish usullarini aniq tuproq sharoitlariga moslashtirgan holda takomillashtirish;
2. Tuproq himoya qilinadigan dehqonchilik tizimini yuritish, tuproqqa ishlov berish va sug'orish tartibotlari bo'yicha mavjud tavsiya va tadbirlarni tuproq sharoitlarini e'tiborga olgan holda takomillashtirish;
3. Tuproqlarni organik moddalar bilan boyitish va ularning kimyoviy, fizikaviy, agrokimyoviy, ekologik va meliorativ holatlarini yaxshilashning yangi samarador usullarini ishlab chiqish;
4. Tuproq kartalarini va agrokimyoviy kartogrammalarni tuzish. Tuproq va boshqa tematik karta va kartogrammalarni tuzishda zamonoviy GAT texnologiyalardan va aerokosmik suratlar va ma'lumotlardan samarali foydalanish;
5. Tuproqlarning o'simliklar oziqa elementlari bilan ta'minlanganligini hisobga olgan holda, mahalliy mineral xom-ashyo resurslaridan keng foydalanish, organik

va mineral o'g'itlar qo'llash texnologiyalarini ishlab chiqish va o'g'itlash tizimlarini takomillashtirish;

6. Ekinzorlarda almashtirib ekishni tashkil qilish, o'z muddatida tuproqqa ishlov berish, sug'orish va yuvish ishlarini o'z vaqtida bajarish, cho'lli qumli tuproqlar hududida ixotazorlarni tashkil qilish.

Bu tadbirlarni amalga oshirish tuproq degradasiyasining oldini olish, tuproq unumdorligini sahlash, qayta tiklash va oshirish hamda muhofazalashga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. У. Таджиев, Э.Каримов, Ш.Нафетдинов. Пути улучшения почвенно-мелиоративных условий верхней части дельты реки Зарафшан. "Материалы первого съезда почвоведов Таджикистана". 2-3 ноября. 2001 г. Душанбе. Таджикистан. –С.243-244.
2. Юнусов Р. Икромов Л. Умаров К. Бухоро вилоятида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш чора-тадбирлари. "Ўзбекистон тупроқшунослар ва агрохимёгарлар жамиятининг IV қурилтойи материаллари". Тошкент. 2005 йил. 172-173 б.
3. У. Таджиев, Ш.Нафетдинов. Бухоро вилояти суғориладиган ерларини механик таркибининг тупроқлар сифатини яхшилашдаги роли. "Биология, экология ва тупроқшуносликнинг долзарб муаммолари" Республика илмий-амалий анжумани. Тошкент. 2006 йил. 193 б.
4. Асатов С.Р. Некоторые показатели водно-полевого баланса орошаемых земель Бухарской области. «Актуальные проблемы биологии, экологии и почвоведения» Республиканская научно-практическая конференция. Ташкент 2006 г. -С. 175.

ЎЗБЕКИСТОНДА *ANACANTHOTERMES* АВЛОДИ ТЕРМИТЛАРИГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

В.Н. Аҳмедов, Б.Р. Холматов, Г.С. Мирзаева, М.Х. Ҳашимова

E-mail: akhmedov.vokhidzhon@mail.ru

ЎЗР ФА Зоология институти

Аннотация

*Бугунги кунда Республикаимизнинг кўплаб ҳудудларида *Anacanthotermes* авлоди термитларининг зарарли таъсирлари ортиб бораётганлигини алоҳида қайд этиши зарур. Шуни эътиборга олган ҳолда, термитларга қарши кураш чораларининг истиқболли йўллари белгилаш, янги кураш усуллари ва воситаларини амалиётга тадбиқ этиши бугунги куннинг кечиктириб бўлмайдиган долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади*

Таянч иборалар: термит, ем-хўрак, электрон харита, қарши кураш, ҳашарот, зараркунанда, препарат, тур, популяция, авлод.

Аннотация

*Важно отметить, что на сегодняшний день во многих регионах нашей Республики наблюдается повышение вредных последствий жизнедеятельности термитов рода *Anacanthotermes*. Принимаю во внимание выше описанных, определение перспективных путей борьбы с термитами, внедрение новых методов и средств, является неотложной и важной задачей сегодняшнего дня.*

22	М.М.Хожиматов, Ф.С.Абдугаппаров, Қ.Қ. Отахонов. Ферроцен ҳосилалари синтези ҳамда уларни биостимуляторлик хусусияти.	72
23	А.А. Юлдашев, Г.М. Дусчанова. Анатомическое строение апикальной меристемы главного побега детерминантной линии у вида <i>g. Hirsutum</i> .	74
24	И.И. Зокиров, Ш.Х.Юсупова. Циркумфлексе тунлами (<i>syngrapha circumflexa</i> l.) нинг биологияси ва экологик хусусиятлари.	77
25	Ш.Р. Шаропова, М.У. Шарипова. Аквакультура- гарантия развитие рыбководство.	80
26	Ж.Р. Рахимов, Ш.Б. Жумаева, Г.Ш. Уринова. Хадича кўлининг зоопланктонлари, турлари ва биомассаси ҳақида маълумотлар.	83
27	Ж.Р. Рахимов, У.Г. Ражабова, Т.Ф. Сайфиев, М.Р. Аслонова. Навоий вилоятидаги тўдакўл сув омбори зоопланктонлари ҳақида янги маълумотлар.	86
28	Р.Р. Рахмонов, Ж.М. Ёркулов, Р.Б. Иноятхўжаева. Кичик қоровой (<i>phalocrococorax pugmaeus</i>) нинг бухоро вилоятида таркалиши ва аҳамияти.	89
29	М.Ж. Мадумаров, Х.Х. Абдиназаров. Зоғора балиқни интенсив усул билан етиштиришда зоопланктон организмларнинг биологик имкониятларидан фойдаланиш.	92
30	Б.Б. Соатов. Бухоро вилояти сув ҳавзаси карпсимонлари <i>ligula intestinalis</i> цестодаси билан зарарланиши.	95
31	Ф.Н. Хабибуллаев. Асаларилар ва унинг қишлоқ хўжалигида аҳамияти.	97
32	Н.Н.Salimova, Н.Т.Artikova, Sh.Sh.Nafetdinov. G'ijduvon tuman sug'oriladigan tuproqlari unumdorligini oshirish va ulardan ratsional foydalanish	99
33	В.Н. Аҳмедов, Б.Р. Холматов, Г.С. Мирзаева, М.Х. Ҳашимова. Ўзбекистонда <i>anacanthotermes</i> авлоди термитларига қарши курашишнинг истиқболлари.	102
34	Х. Тоғаев, Х.Х. Игамбердиев, С.Х. Турапов. Ғўзаларни сунъий чанглантириш, чилпиш, барглари ва пахтани териб олишни механизациялаштириш истиқболлари.	105
35	Д.Н.Абдуллаева. География фани ўқитувчиларининг малака ошириш жараёнида “геоахборот тизимлар (gat)” бўйича кўникмаларини ривожлантириш.	109
36	Г.С. Мирзаева, З.Р. Тўраева, Ф.Р. Тўраева. Навоий вилоятида тарқалган <i>dociostaurus maroccanus thnb.</i> турининг биоэкологияси.	111
37	Ф. Н. Мирзабекова, Д. Мусажднова, Д.М.Юнусов. Здоровый образ жизни студента.	114
38	С.Т.Санаев, И.И.Рахматов. Сабзавот (ширин) маккажўхори навларини такрорий экин сифатида ўстиришнинг илмий асослари ва тажриба натижалари.	118
39	Д.Т. Исанова, Р.А. Дадаханова, Л.М. Ибрагимова. Изменчивость биологических свойств возбудителей циститов у женщин фертильного возраста.	120
40	Д.Т. Исанова, Р.А. Дадаханова, Л.М. Ибрагимова. Туғиш ёшидаги аёллар тери микрофлораси микдорий ўзгаришларининг қиёсий тавсифи.	121
41	З.Ж. Исомиддинов. Сур тусли қўнғир тупроқлари биологик сингдириш коэффициентлари.	123